

L'Anuari de l'Observatori de l'educació local té com a objectiu oferir una mirada sobre l'estat i l'evolució de l'educació des de la perspectiva municipal, els principals reptes als quals ha de fer front el nostre sistema educatiu i les estratègies desenvolupades des del món local.

La present edició inclou articles de reflexió i l'anàlisi en àmbits com els futurs de l'educació un cop superada la pandèmia, els nous paradigmes de l'aprenentatge, un balanç del Pacte contra la segregació escolar a Catalunya, la mirada de gènere en la lluita contra l'abandonament escolar prematur o les característiques de la nova llei de la formació professional.

Sobre l'equitat en les activitats no curriculars

MONTSERRAT L. TOLOSANA

*Membre del Col·lectiu d'escoles contra la segregació
Exprofessora, ha estat representant de les famílies de l'escola pública
al Consell Educatiu Municipal de Barcelona*

Vivim en un país on la igualtat d'oportunitats i l'equitat educativa no existeixen. Aquesta és una manera políticament incorrecta de començar un article, però és la realitat. I començo així perquè si d'entrada no reconeixem el problema difícilment avançarem en el camí de la solució.

Aquesta desigualtat s'estén també, i de fet s'agreuja, quan ens fixem en les activitats no curriculars (ANC), concepte que engloba les activitats extraescolars practicades a l'escola, les extraescolars practicades fora de l'escola i les activitats de lleure.

És lícit preguntar-se si les ANC són realment tan importants com a eina educativa, si fan una diferència en el desenvolupament dels infants. La resposta és que sí. Diversos estudis mostren que afecten el benestar emocional d'infants i joves, i que ajuden a adquirir habilitats no cognitives transferibles al món acadèmic i laboral.¹

En aquest article reflexionarem sobre com revertir aquesta situació de desigualtat que es dona també en les ANC, però, per fer-ho, ens hem de fixar primer en el context que hereten de l'educació formal.

Un dels principals problemes que la nostra educació formal presenta, des del punt de vista de l'equitat, segurament és el de la segregació escolar. Espanya ostenta el trist mèrit d'estar entre els països d'Europa amb més segregació, i en el cas de Catalunya som la segona comunitat autònoma per darrere de Madrid.² L'informe del Síndic de Greuges del 2008³ constata una situació escandalosa des del punt de vista de l'equitat i la cohesió social, que durant anys s'ha deixat establir i créixer.

Per agreujar la situació, es constata que aquesta segregació i la diferència en l'oferta es reproduïx també en les ANC. És a dir, lluny de corregir-lo, les activitats no curriculars en general reproduïxen la mateixa segregació del sistema educatiu formal, i no només en les activitats que tenen lloc en el recinte del centre educatiu mateix.

Afortunadament, els darrers anys la segregació escolar ha estat en el punt de mira polític, i ens trobem davant una gran oportunitat de canvi que es promou des de diferents instàncies polítiques. La principal eina per intentar corregir la situació seria el

1. Palou, 2022.

2. <https://www.epdata.es/datos/segregacion-escolar-espana-datos-estadisticas/304>.

3. Síndic de Greuges, 2008.

Pacte nacional contra la segregació escolar,⁴ impulsat pel Síndic de Greuges, que ha suposat un esforç col·lectiu de tècnics, famílies, experts, sindicats, etc., i que promou canvis legislatius i tècnics importants assumits plenament pel Departament d'Educació. De manera paral·lela, des del mateix 2019, a Barcelona es desenvolupa el Pla de xoc contra la segregació escolar, impulsat pel Consorci d'Educació.⁵ No és aquest article el lloc on fer una valoració del que ambdós poden representar en l'educació formal, ja que aquí reflexionarem sobre les ANC, però si parlem d'educació, i les ANC també són educació, cal tenir en compte les tendències actuals i el marc de canvi en què ens movem.

Com afectaran les ANC aquests canvis que hem esmentat? La resposta és que poc si no hi ha una altra intervenció afegida per part de les administracions. El motiu és doble. D'una banda, i és bàsic, perquè les ANC habitualment són privades i, per tant, reproduïxen com a mínim la segregació econòmica. De l'altra, la composició dels centres educatius que organitzen extraescolars dins del centre no canviarà tant ni tan de pressa per poder garantir la diversitat en els usuaris de les seves activitats. No obstant, que hi hagi feina a fer vol dir que es poden fer coses. Reprendré aquest punt més endavant.

Si fins ara he parlat de la segregació escolar com un dels principals problemes del nostre sistema educatiu, i que s'estén de manera clara a les ANC, ara cal afegir que no és l'únic. Des del punt de vista de l'equitat, la inclusió és un dels grans reptes que se'ns planteja com a societat.

Quant a inclusió, com en el cas de la segregació escolar, tenim també un molt bon informe des de fa temps, en concret des del 2012, *Infants i adolescents amb discapacitat a Catalunya: situació actual i factors de discriminació*,⁶ on es detalla tot allò que fa que no puguem parlar ni d'equitat ni d'igualtat d'oportunitats educatives respecte a aquest col·lectiu. Segons les dades proporcionades pel Departament de Drets Socials, el 2021 a Catalunya hi havia 634.799 persones amb discapacitat reconeguda, de les quals 30.266 eren infants en edat d'estudis obligatoris.⁷

I, tanmateix, dins l'àmbit de l'educació formal, a Catalunya tenim una gran eina per fer que la inclusió sigui una realitat, el Decret d'inclusió del 2017.⁸ Però aquest decret, tristament, no s'ha arribat a desplegar mai en la seva totalitat ni com cal, i corre el perill de quedar desfasat abans de la seva total implementació, sense que es vagin solucionant els problemes que l'aplicació quotidiana va desvetllant.

I què passa amb les ANC? Doncs òbviament, com en el cas de la segregació, pel que fa a la inclusió estem molt lluny de l'equitat. Més encara si som conscients que inclusió implica molt més que integrar la diversitat en l'activitat, un concepte emprat sovint i que es pot quedar molt curt. Hem d'entendre que la inclusió va molt més enllà de la presència en l'activitat, cal seguir la regla de les tres «p»: presència, participació i progrés. Presència en l'activitat, participació real en l'activitat amb interacció amb els companys i progrés de l'infant, que de debò ha de ser transformat

4. Síndic de greuges, 2019.

5. https://www.edubcn.cat/rcs_gene/extra/01_documents_de_referencia/plans_de_treball/Pla_de_xoc_web_201903.pdf.

6. Font, 2012.

7. https://dretssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematics/persones_amb_discapacitat/estadistiquesdiscapacitat/any2021/.

8. Decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu.

d'alguna manera per l'activitat. Si no es donen aquestes tres condicions, no podem estar parlant d'inclusió.

Com en el cas de la segregació escolar, també aquí ens hem de preguntar si la correcta aplicació del decret d'inclusió canviaria el problema que detectem en les extraescolars. La resposta, altra vegada, és que poc si no hi ha una altra intervenció afegida per part de diferents ens (entitats i administració). Un dels motius és la manca de sensibilització, un altre és que la inclusió és cara i no tant a nivell material com pel que fa a l'acompanyament i la formació de les persones que dissenyen i condueixen les ANC.

Tot el que he exposat fins ara vol dir que no hi ha res a fer? Ben al contrari.

Si partim del marc que volem ser ciutats educadores, tenim el deure moral d'actuar. Una Ciutat Educadora és la que aposta per l'educació (formal, no-formal i informal) com a eina de transformació social. I ho fa mobilitzant i articulant el màxim nombre possible d'agents educatius que intervenen en el territori, alhora que intenta posar-los a la disposició de, o fer-los arribar a, TOTA la ciutadania. Si hi ha gent que involuntàriament en queda fora és no ho estem fent bé.

De fet, seria injust no reconèixer a l'administració local l'esforç que ja està fent. Tenim multitud d'exemples de bones pràctiques al nostre voltant. Algunes amb molts anys de trajectòria, com les dels ajuntaments que financen directament l'activitat sense cobrir-la del tot, és el cas per exemple de les escoles de música municipals, que poden tenir beques, però són estudis ja de per si subvencionats en comparació a les escoles de música privades. Més recentment, alguns ajuntaments, dins del marc Educació 360, fan un catàleg unificat de les activitats extraescolars que es desenvolupen als diferents centres educatius de la ciutat amb inscripció oberta a tots els infants, amb beca o no. D'altres, fan programes d'educació a temps complet molt subvencionats només a barris especialment escollits, en general en col·laboració amb l'AFA i els centres educatius. Aquestes iniciatives, i encara d'altres, són bones malgrat que, òbviament, no són suficients —ni segurament pretenen ser-ho.

Allò que més s'ha estès els darrers anys és la subvenció o bonificació directa infant-entitat, és a dir, es beca l'infant però els diners van directament a l'entitat que organitza l'activitat. Són ja molts els ajuntaments que estan oferint beques o bonificacions per a infants que d'altra manera no podrien accedir a l'ANC triada.

Amb la posada en pràctica d'aquesta mesura en les seves diferents modalitats, s'ha anat observant que cal afinar-la. Així, val a dir que de vegades —quan no cobreixen el 100%— només beneficien clarament les famílies que ja disposen d'un mínim d'ingressos (les molt precàries, si n'han de pagar una part ja ni s'ho plantegen); que algunes d'aquestes beques tenen un límit monetari, la qual cosa fa que certes activitats encara siguin molt elitistes i que en la pràctica no siguin accessibles a tothom; que la tramitació pot arribar a ser excessivament burocràtica i digitalitzada tot creant una barrera d'accés; que no soluciona que l'accés a l'activitat pot estar condicionat també per altres motius, com ara una discapacitat; que alguns ajuntaments només subvencionen un perfil d'activitats, per exemple les esportives, etc. Malgrat tot, la política de beques/bonificacions ha estat un esforç i un avenç significatiu en l'accés dels infants a les ANC.

Com dèiem, no tots aquests sistemes de suport econòmic han demostrat ser igual d'encertats. En alguns casos cal revisar el concepte sencer, en d'altres corregir errades d'implementació en funció dels objectius, i de vegades només evitar desviacions inesperades com ara que les entitats cobrin les quotes a l'espera de la concessió de la

beca o que les famílies que pateixen un daltabaix econòmic inesperat a meitat de curs ja no poden acollir-se a les bonificacions. No vull esmentar casos concrets de localitats en què la política de beques no està funcionant com cal, però sí que urgiria els tècnics i els polítics, en col·laboració amb entitats, AFA, famílies, etc., a seure i parlar del tema per avaluar el sistema propi; tenim poca cultura d'avaluació constructiva i de participació amb l'ànim de millorar.

Fins ara hem parlat de l'accés a les ANC i de com salvar les dificultats econòmiques d'accés. És la subvenció de les extraescolars la via a seguir des de la perspectiva de la Ciutat Educadora o de l'Educació 360? Evidentment és molt important, però no és l'únic factor que cal considerar.

Patim, començant per la base, d'una manca de dades públiques en molts municipis sobre les ANC i els infants i joves que hi participen; cal que hi hagi més estudis i xifres, que és el que ens permet avançar per millorar, com així es demostra en els municipis que en tenen.⁹

Si ens fixem en els estudis sobre la qualitat de l'educació formal, per parlar de l'èxit educatiu es fan anar indicadors adreçats a mesurar el rendiment acadèmic, com ara les competències bàsiques, la promoció escolar, la graduació o l'assoliment de nivells superiors; però, atenció, també s'utilitzen indicadors per mesurar l'equitat en els assoliments, com ara l'absentisme, l'abandonament escolar prematur, la segregació i la inclusió. De la mateixa manera, hauríem d'actuar en el cas de les ANC. Ja he parlat abans de la importància de valorar la segregació i la inclusió. Igualment important és l'absentisme i l'abandonament d'activitats, que pot ser voluntari i sense transcendència o pot ser conseqüència de fets greus com la inadequació de l'oferta o l'assetjament. A l'hora de valorar la qualitat educativa de les extraescolars, a més de l'absentisme, l'abandonament de l'activitat, la segregació i la inclusió, hi afegiria la perspectiva de gènere i la prevenció i el tractament de l'assetjament entre iguals i de l'assetjament per part de persones adultes. D'aquests dos últims se'n parla poc i tanmateix tenen un pes enorme en el desenvolupament emocional dels infants.

En aquest sentit, les administracions locals poden i han de promoure activitats que corregeixin els factors esmentats segons la necessitat de cada població. Així, per exemple, és possible:

- ▶ Construir ponts que enllacin l'educació formal amb les ANC permetent trobar activitats que responguin a les necessitats de cada infant. És clau el paper de les figures connectores que fan d'enllaç i permeten el reforç mutu entre escoles, entitats, equipaments i projectes, per tal d'acompanyar de manera prioritària els nois i les noies que més ho necessiten i les seves famílies.¹⁰
- ▶ Pensar en extraescolars que trenquin la segregació, com ara activitats extraescolars compartides entre centres educatius de perfils molt diferents.
- ▶ En el cas dels esports, per posar un altre exemple, vigilar la perspectiva de gènere i donar suport a projectes complexos que estiguin pensats per facilitar al màxim la inclusió, al mateix temps que s'ofereix formació als joves participants,

9. Seria el cas de l'Observatori d'oportunitats educatives de l'Ajuntament de Barcelona: <https://ajuntament.barcelona.cat/educacio/ca/barcelona-educadora/observatori-doportunitats-educatives>.

10. Truñó i Salvadó, 2022.

que en primer lloc han estat infants usuaris, com a monitors esportius per contractar-los a continuació de manera paritària als casals d'estiu tot contribuint a la integració professional de col·lectius que d'entrada ho tenen més difícil. Es configura així un projecte no curricular de llarga trajectòria que compleix clarament diversos objectius.

- ▶ Supervisar el funcionament de les activitats que assegurin ser inclusives per veure si compleixen les tres «p» que hem esmentat abans, i en general promoure (mitjançant els plecs de condicions de les subvencions, per exemple) que totes les activitats estiguin pensades en el seu disseny per permetre la inclusió. Això inclou assegurar el nombre de monitors necessari per assegurar una atenció adequada a la diversitat funcional, que de cap manera ha de suposar un cost a les famílies.
- ▶ Dissenyar activitats inclusives amb diversificació de nivells; un exemple: en el cas dels joves amb discapacitat, que no suposi posar-los amb infants petits o proporcionar-los material educatiu destinat a infants, perquè no són infants.
- ▶ Fer presents la inclusió, la diversitat cultural o la perspectiva de gènere, que no passen només pels usuaris. Han de ser contemplats també entre els professionals que condueixen les ANC, sobretot en els casals, on sovint això s'oblida. Els ajuntaments ho han de promoure i exigir.
- ▶ Promoure activitats que desenvolupin projectes d'educació comunitària, també amb implicació de les famílies, contribuint a la cohesió i la integració de col·lectius amb dificultats per fer-ho.
- ▶ Fomentar el fet de compartir temps educatius. Seguint amb les famílies, són interessants les activitats que comparteixen aquests temps —mentre els infants fan esport, les mares i pares aprenen català, per posar un exemple— o bé fan ioga tots junts. Les activitats intergeneracionals són un valor en elles mateixes.
- ▶ Demanar a les entitats subvencionades que disposin de protocols específics de prevenció i tractament de l'assetjament —entre iguals o per part de persones adultes— i que els mateixos ajuntaments proporcionin formació al respecte; aquest punt seria ben important en el cas d'activitats adreçades a trencar la segregació i facilitar la inclusió.
- ▶ Dissenyar en cada municipi un mapa d'extraescolars que assegurin un equilibri de l'oferta d'ANC, tant en quantitat com en qualitat. No tan sols algunes zones o barris aglutinen més activitats, i no només la diferència de qualitat i d'objectius són remarcables, sinó que també s'ha observat que algun tipus d'activitats com ara les artístiques poden estar absents d'algunes zones i en d'altres hi pot haver una «monooferta» esportiva.

No podria acabar aquest article sense fer extensiva la reflexió sobre l'equitat a les persones que fan possible les ANC, els i les treballadores. Són persones diverses, de vegades voluntàries, sovint mal pagades, gairebé sempre poc reconegudes, i encara sen-

se la capacitat econòmica d'assumir la formació continuada que necessiten. Volem professionals capaços, implicats, amb recursos per fer front a l'assetjament i a les situacions de conflicte en general, que col·laborin en la detecció de problemes més enllà de l'àmbit de l'activitat, que promoguin la igualtat de gènere, que eduquin en valors i moltes altres coses. Doncs bé, això té un cost. Bons professionals vol dir sous a l'alçada. Implica també formació continuada en eixos transversals i en la seva activitat específica. També aquí les administracions locals tenen molta feina a fer.

Tot això que he exposat i molt més que no he esmentat, no és fruit d'una inspiració i creativitat desbordada, són exemples de bones pràctiques als quals no he volgut posar nom, però que existeixen. Són factibles i són desitjables. Ara bé, cal voluntat política i criteris tècnics per portar-ho a terme. Aquest és el repte per a les administracions locals.

Bibliografia

- FONT, C. G. (2012, març). *Infants i adolescents amb discapacitat a Catalunya*. Consulta 09 02, 2022, a www.unicef.es/cat: <http://www.tiac.cat/images/lloc/comissio/DOCS-DISCAPACITAT.pdf>.
- PALOU, A. (2022, juliol 19). Consulta 09 12, 2022, a <https://www.educacio360.cat/efectes-desigualtats-de-les-activitats-no-curriculars/>.
- SÍNDIC DE GREUGES. (2008, maig). *sindic.cat*. Consulta 08 30, 2022, a https://www.sindic.cat/site/unitFiles/2266/segregacio_escolar_web.pdf.
- SÍNDIC DE GREUGES. (2019, març). *sindic.cat*. Consulta 09 5, 2022, a <https://www.epdata.es/datos/segregacion-escolar-espana-datos-estadisticas/304>.
- TRUÑO I SALVADÓ, M. (2022, febrer). *Educació 360*. Consulta 09 13, 2022, a <https://www.educacio360.cat/les-tardes-en-el-cor-de-les-politiques-educatives/>.

Accediu al text íntegre de l'*Anuari 2022 de l'Observatori de l'educació local* des de la **Llibreria de la Diputació de Barcelona**